

među njima najmanji razmak, gore ili dolje, no te crte ne mijenjaju karakter slova već samo daju dojam treperenja riječi. Slova su u svojemu glavnome dijelu obla, a iz nekih slova gore ili dolje izlaze okomite crte, *haste*, koje djeluju kao okomite dominante i daju stranici dojam dinamičnosti. Ligature su rijetke radi veće jasnoće samostalnih elemenata unutar cjeline i cjeline same. Pri kraju romanike slova dobivaju početnu i završnu crticu, *haste* na završetku dobivaju petlju, polukružni lukovi postaju ovalni, slova uža, viša i međusobno bliža te stoga riječi i reci gube jasnoću. Na karolini je očuvano više kodeksa u Zagrebu, Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku.

Od XIII. st. do kraja XV. st. u svim se skriptorijima u Hrvatskoj piše novim lat. pismom, *goticom*. U tome su pismu slova vrlo izdužena, međusobno zbližena i spojena crticama, gornje i donje obline trupa slova su slomljene, *haste* su izdužene s crticom na kraju. Strukturu riječi pa i stranice tvori mreža okomitih crta međusobno dijagonalno povezanih. Slova gube individualnost i podređuju se cjelini, te se međusobno izjednačuju, zbog čega ih je teško razlikovati. Uski bijeli međuprostori pergamenta zajedno s mrežom crtica stvaraju živu igru svjetla i sjene koja raste u vertikalu. Duktus slova se jednostruko ili dvostruko lomi i prekida, zbog pisanja veoma širokom pisaljkom, tako da nekadašnje obline bivaju slomljene u šiljasti luk ili čak pravi kut; to se prelamanje ponekad i udvostručuje, pa se dobiva novi tip gotičke minuskule, *fraktura*. *Haste* završavaju rašljama ili zadelblanjima, što još više pridonosi dinamičnosti i nemiru stranice. Crkv. knjige namijenjene većem broju osoba pisane su u velikim formatima i velikim, ali ipak minuskulnim slovima, dok su rukopisi namijenjeni pojedincima (kancelarijski spisi i udžbenici) pisani kurzivom i s mnogo kratice, s osobito naglašenim *hastama*. U primorskome je dijelu najčešći tal. tip gotice u kojoj prevladavaju obline i horizontalnost, tzv. *littera bonnoniensis*, dok u kontinentalnome dijelu Hrvatske prevladava njem. tip gotice s mnogo lomova i šiljastih elemenata, tzv. *fraktura*. Osim slova, na gotičkim se stranicama nalaze i mnogobrojni ukrasni elementi, linearni, biljni i figurativni, koji još više pojačavaju dojam pokrenutosti i mrežaste kompozicije stranice. U svim katedralnim i samostanskim knjižnicama čuva se niz spomenika pisanih goticom vrlo visoke umj. vrijednosti (→ *Illuminacija*).

Krajem XV. st. i u naše krajeve stiže novo renesansno pismo *humanistika*, koja se vraća ant. uzorima. Majuskulna slova oponašaju rim. kvadratnu kapitalu, a minuskulna pročišćenu karolinu. Slova su u oba slučaja odvojena, obla, čista, bez vitica, a *haste* su prilično dugačke. Duktus slova je miran i ravnomjeran, relativno tanak a kratice su rijetke, tako da stranicom prevladava bjelina pergamenta i jasnoća oblika.

S pojavom tiska potisnuta je rukopisna knjiga, a s njom i kaligrafija, ali ostao je kurziv, uglavnom u uredima. Kaligrafski se od sada pišu još jedino diplome i poneki raskošni ekskluzivni kodeksi (Klovičevi iz XVI. st. i Razmilovićevi na Poljuđu u Splitu iz 1670). Diplome se u XVI. st. pišu humanistikom, a poslije kaligrafskim kurzivom. U nas je tiskano pismo najprije bilo na glagoljici potom i ćirilici (najstarije su knjige tiskane u Italiji). Glag. tisak preuzima hrv. ustav, dakako pročišćena i pravilno geometrijski oblikovana slova, dok latinične knjige u XV. st. preuzimaju gotičku minuskulu, a u XVI. st. humanistiku; nakon toga se tiskano pismo naglo razvija pa postoji niz varijanti slova.

U drugoj pol. IX. st. sveta braća Ćiril i Metod iznalaze za potrebe evangelizacije Južnih Slavena posebno pismo, *glagoljicu*. Nedugo potom Kliment Ohridski iznalazi i drugo pismo, *ćirilicu*, tj. prilagođuje grčku uncijalu, dodajući joj slova za slav. glasove kojih u grč. jeziku nije bilo.

Na području Bosne i Hercegovine te sr. i juž. Dalmacije razvio se poseban tip ćirilice, *bosančica* (zapadna ćirilica).

LIT.: Minijatura u Jugoslaviji (katalog), Zagreb 1964. — Pisana riječ u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1982. — Minijatura, Beograd—Zagreb—Mostar 1983. — Pisana riječ u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1986. A. Bad.

PITEŠA, Ivan, arhitekt (Prapatnica kraj Trogira, 24. VI. 1944). Studij arhitekture završio 1968 (N. Šegvić, A. Dragomanović), 1975—76. suradnik je Majstorske radionice D. Galića u Zagrebu. Projektirao pretežno ugostiteljske te poslovno-trgovačke građevine od kojih se ističu: »Lička kuća« na Plitvicama (1971), hotel u Jasenovcu (1980); tržnica »Utrine« (1980), objekti »Plitvice« u Lučkom (1984, sa Z. Bregovcem), poslovno-športski centar »Cibona« (1987, s M. Hrčićem, B. Šerbetićem) — sve u Zagrebu te turističko naselje »Veľebno« u Baškim Oštarijama (1993).

I. PITEŠA, hotel *Veľebno* u Baškim Oštarijama

Osobitu pozornost posvećuje uređenju i adaptaciji tržnih prostora (mliječni odjel tržnice Dolac, 1983; velika hala tržnice Dolac, 1994. u Zagrebu) kao i uređenju interijera (robna kuća »Grama«, 1982; muzej »Mimara«, 1987, s M. Kranjcom, M. Salajem, B. Šerbetićem). Sudjelovao je na natječajima za spomen-dom sa športskom dvoranom (III. nagrada, 1971, sa S. Tešijom) i gradski stadion (I. nagrada, 1976) u Splitu; srednjoškolski centar u Puli (I. nagrada, 1988); istočni ulaz u Velesajam (II. nagrada, 1986, s M. Hrčićem i N. Šegvićem), poslovnu zgradu u Ul. Hrvatske bratske zajednice (I. nagrada, 1989, s V. Kasunom) — sve u Zagrebu; tržni centar u Sesvetama (I. nagrada, 1992) te za rješenje ulaza u Heidelberg (I. nagrada, 1992).

LIT.: I. Maroević, Arhitektura sedamdesetih godina u Hrvatskoj, Arhitektura, 1981, 176—177. — Ž. Domljan, Tržnica kao tradicijski i sociourbani fenomen, ibid., 1981, 178—179. — Z. Kolacio, Pitešina intervencija na Dolcu, ČIP, 1984, 7. — Arhitektura u Hrvatskoj 1945—1985, Arhitektura, 1986, 196—199. — I. Maroević, Zagrebačka arhitektura osamdesetih godina, Radovi IPU, 1992, 16. J. M. M.

PITINAC, Matija, kipar (Osijek, 26. VIII. 1926 — 6. I. 1982). Samouk, radio je punu plastiku i reljefe, bavio se crtežom i grafikom. Modelirao figuralne kompozicije i portrete. Kod muških se likova osjeća Meštrovićev utjecaj, dok u ženskim aktovima prevladava meka, obla forma. — Samostalno je izlagao u Osijeku, Požegi, Vukovaru i Zagrebu.

LIT.: O. Švajcer, Kipar Matija Pitinac, Revija, 1970, 2.

PIVAC, Nada, slikarica (Čapljina, 11. I. 1926). Diplomirala na Akademiji u Beogradu 1953, poslijediplomski studij završila 1955 (N. Gvozdenović). Suosnivačica Akademije u Sarajevu, na kojoj je predavala 1970—91. Šezdesetih god. slika na tragu nadrealizma (*Susret, Marionete, Fantastična glava*). God. 1966/67. radi seriju mrtvih priroda u pastelu, potom prihvaća apstrakciju (*Polifonija*, 1974). Od 1977. stvara pasteले iz Počitelja, u kojima se kreće od mrlje do geometrijski strukturirane plohe i od suzdržana do smjeloga kolorita (*Sintetički predio*, 1978; *Krovovi medrese*, 1985). U novijim se djelima približila ekspresionizmu. Samostalno je izlagala u Osijeku, Vinkovcima, Beogradu, Sarajevu, Zenici, Tuzli i Zagrebu.

LIT.: A. Begić, Tihožitija Nade Pivac, Život (Sarajevo), 1967, 4. — M. Huseđžinović, Nada Pivac (katalog), Banja Luka 1987. — A. Begić, Nada Pivac (katalog), Sarajevo 1991. R.

PLAKAT, poseban oblik vizualne komunikacije; pojavljuje se u prvoj pol. XIX. st., kada usavršavanje tiskarske litografske tehnike (izumljena 1798) omogućuje jeftino i brzo umnažanje grafičkih predložaka namijenjenih javnome komuniciranju.

Litografski je tisak u Zagreb uvela tiskara C. Albrechta 1851. Osim te tiskare postojale su i litografske te, još savršenije, kromolitografske preše u okviru »Kromolitografske tvornice Rožankowski i drug d.d.« (od 1898), »Svjetlotiskarskoga zavoda R. Mosinger d.d.« (od 1904), »Matićeva litografskoga zavoda« (od 1896) i Kraljevske zemaljske tiskare (od 1912).

Izrada političkoga, industrijskog i kulturnog plakata do kraja XIX. st. ostaje u Hrvatskoj uglavnom anonimna. Grafička su rješenja vrlo jednostavna, najčešće se rabe tipografske varijacije s tipiziranim ukrasnim okvirima (»Proglas bana Jelačića o ukidanju kmetstva, 1848«, Tiskara Lj. Gaja, Zagreb).

P. se u modernome grafičkom smislu pojavljuje u Hrvatskoj potkraj XIX. st. U početnome razdoblju nema još vlastita medijska svojstva, već je to redovito prilagođeni prethodni slikarski ili grafički predložak (B. Čikoš-Sesija, plakat za časopis »Mladost«, Zagreb 1898). Plakati se najčešće rade za kulturne priredbe, koncerte i izložbe. Izvode ih i potpisuju tada moderni mladi umjetnici: T. Krizman, F. B. Angeli Radovani, M. Cl. Crnčić, O. Antonini, R. Auer, Lj. Babić itd., koji u pojedinim plakatnim rješenjima

B. ČIKOŠ-
-SESIJA, plakat
za pučko sveučilište
»Urania« (1900)

F. B. ANGELI-RADOVANI,
plakat za humoristički tjednik
Diogenes (1909)

T. KRIZMAN, *Marya Delvard* (o. 1907)

Abb. L. 12.- N. L. 0,25
DIOGENES
GIORNALE UIMORISTICO SETTIMANALE
Pal. Comm. **MILANO** Via Torino 21

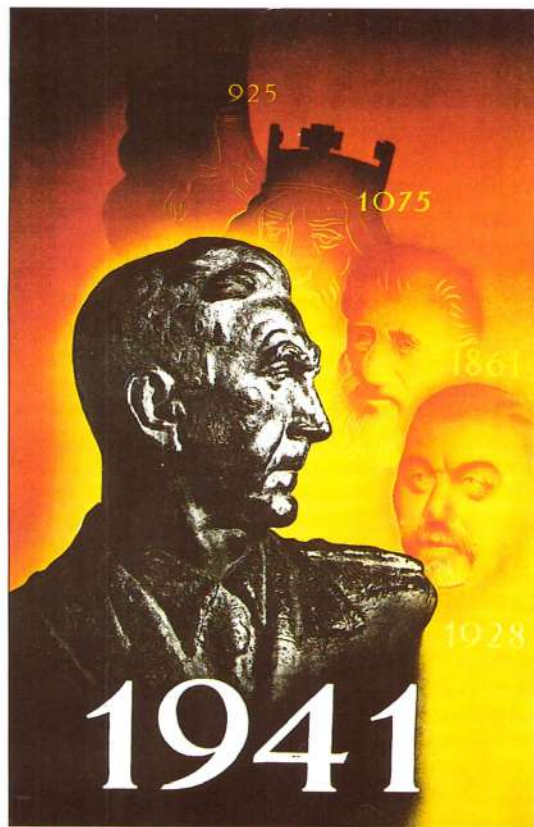
LJ. BABIĆ, plakat za časopis *Plamen* (1919)

J. KLJAKOVIĆ, *Slet sokolstva na Jadranu* (1931)

S. GLUMAC, plakat za trgovinu odjeće »Friedmann« u Zagrebu (1931)

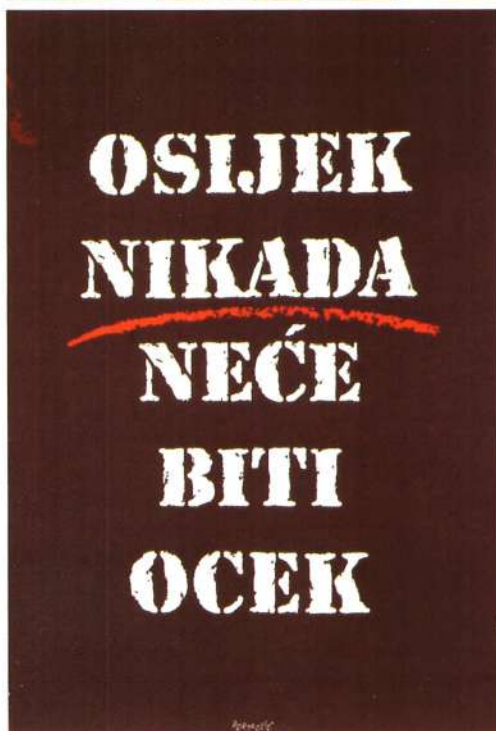
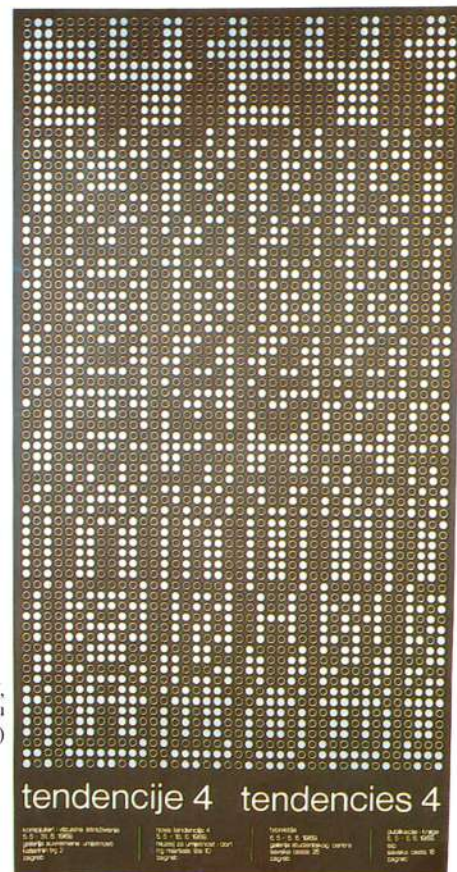
M. ARSOVSKI, plakat za predstavu Ansambla slobodnog plesa u Teatru ITD (1967)

925 — 1941 (1944, izvedba tiskare Rožankowski i drug d. d.)

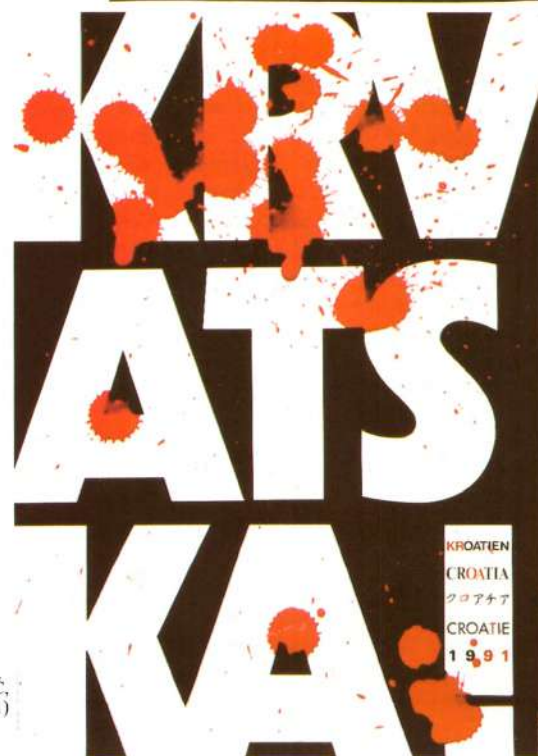

B. BUČAN, plakat za predstavu *Hrvatski Faust* S. Šnajdera (1981)

I. PICELJ, plakat za izložbu »Tendencije 4« (1969)

P. DOŠEN, *Osijek nikada neće biti Ocek* (1991)

B. LJUBIČIĆ, *Krvatska* (1991)

JURAJ PLANČIĆ, *Pariški motiv*. Bol, Galerija umjetnina »Branko Dešković«

postizu visoku grafičku razinu (T. Krizman, »Marya Delvard«, oko 1907. i »Vrtni koncert u Odeonu«, 1916; F. Angeli-Radovani, »Diogenes«, 1909; M. Cl. Crnčić, »Hrvatski svesokolski slet«, Zagreb 1906; I. Meštrović, plakat za izložbu »Meštrović – Rački«, Zagreb 1910).

U razdoblju između dva svj. ratova u oblikovanju i umnažanju plakata i nadalje se primjenjuje litografska tehnika. Za uzorke i grafička rješenja plakata rabe se kasnosecesijski i art-déco grafički predlošci i tipografija. Zagrebački zbor bio je snažan pokretač plakatne proizvodnje. I nadalje plakate rade likovni umjetnici; već spomenutima pridružuje se mlađa generacija: S. Glumac, P. Gavrančić, E. Tomašević, Z. Sertić, R. Tommaseo, V. Kirin, M. Vanka. God. 1928. osn. je u Zagrebu specijalizirana agencija za »znanstveno proučavanje reklame i umjetničku reklamnu produkciju«, pod nazivom IMAGO, a 1929. osniva se u Zagrebu atelje »TRI« (1929–41), u kojemu djeluju braća Vladimir i Zvonimir Miroslavljević i Božidar Kocmut. U grafička se rješenja uvodi i suvremenija tipografija, bliska Bauhausu. Obje su specijalizirane agencije pridonijele visokom dometu plakata u Hrvatskoj (S. Glumac, plakat za trgovinu odjeće Friedmann, 1931; P. Gavrančić, plakat za »Likere tvornice Pokorny«, Zagreb 1935). Kraće vrijeme (1929) izlazi u Zagrebu specijalizirani časopis »Reklama«, a strukovni mjesečnik »Grafička revija« znatno pridonosi obaviještenosti o tehnološkim dostignućima na području plakata i grafičke promidžbe. U tom se razdoblju pojavljuju počeci plakatnih poruka za šport, turizam i filmski program, a razvija se i p. kao sredstvo političke propagande.

Tijekom II. svj. r. plakat u Hrvatskoj ima uglavnom ulogu političke promidžbe. U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj plakate izdaje specijalizirana državna agencija IGO (Izložbeno grafički odsjek) u Zagrebu. Na često suvremenim plakatnim rješenjima pojavljuje se kao dekorativni element motiv pletera, a u oblikovanju plakatne poruke primjenjuje se i fotomontaža (A. Brilly, plakat »Slavlje Slobode«, Zagreb 1942). Plakati se tiskaju u litografskoj i ofsetnoj tehnici. S druge strane, unutar partizanskoga pokreta likovno vrednija grafička produkcija pojavljuje se tek tijekom 1943. kada se osnivaju kulturnoumjetnički odjel pri ZAVNOH-u i »Agitprop« KPH u Zvečevu. Ti su plakati izvedeni najčešće u tehnici

linoreza, a prepoznatljivi su po socrealističkoj i komunističkoj ikonografiji. Neka grafička rješenja pokazuju zavidnu grafičku razinu (N. Kečanić, p. »Slava besmrtnom Lenjinu«, Zvečevo 1943). Izrada plakata bila je najčešće povjeravana hrv. umjetnicima koji su sudjelovali u partizanskom pokretu.

Nakon 1945. u Zagrebu se osniva Odjel likovne propagande, OLIKPROP, a 1947. i Oglasni zavod Hrvatske, OZEHA. Plakatna rješenja redovito se služe tada uobičajenom socrealističkom ikonografijom. Neka grafička rješenja iz toga razdoblja pokazuju visok smisao za oblikovanje sugestivne plakatne poruke (plakati A. Maurovića za »Kongres zadrugara Hrvatske«, 1946. i za film »Barba Žvane«, 1949). Unatoč prevlasti političkoga plakata, pojavljuju se i plakati za kulturne priredbe, trgovinu, šport i turizam.

Osobitu pozornost grafičkome oblikovanju vizualnih poruka poklanja grupa »EXAT 51« u Zagrebu (1951–56), a član te grupe I. Picelj unosi u plakatnu izvedbu niz zapaženih inovacija (p. za »Salon 54« u Rijeci, 1954). I. Picelj će u idućim desetljećima ostati vodeći hrvatski grafički oblikovatelj, razvijajući estetiku čistih i tipografski privlačnih vizualnih poruka. Na području gospodarske promidžbe ističu se plakatna dostignuća M. Vulpea i F. Bisa.

Za razliku od plakata namijenjenih gospodarskoj promidžbi, plakati kulturnih manifestacija i institucija postaju pokretači nove vizualne kulture (plakati I. Picelja za Muzej za umjetnost i obrt i Galeriju suvremene umjetnosti u Zagrebu, 1960–65). Na iskustvima I. Picelja svoj specifični stil bogat razrađenom tipografijom gradi od kraja šezdesetih godina M. Arsovski (plakati za Galeriju Studentskoga centra i Teatar ITD u Zagrebu).

Zahvaljujući studijskom problematiziranju vizualnih komunikacija, te specijaliziranim izložbama primijenjene umjetnosti, Zagreb postaje središte grafičkoga oblikovanja i plakatne produkcije. Plakate rade umjetnici i profesionalni oblikovatelji (E. Murtić, M. Jevšovar, A. Pal, I. Antolčić, B. Dogan, M. Galić, A. Kuduz, S. Brčić, Z. Pavlović, B. Ljubičić, B. Bučan, D. Martinis, Ž. Borčić, N. Pepeonik, M. Ilić itd.); neki od njih dobivaju i najviša nacionalna i međunarodna priznanja (M. Arsovski, M. Ilić, B. Ljubičić, B. Bučan). Sred. 70-ih godina pojavljuje se generacija umjetnika u cijelosti posvećena grafičkom oblikovanju (D. Tomićić, I. Doroghy, N. Dogan, B. Ivandić, P. Došen), koja razvija potpuno novu ikoniku plakata utemeljenu na pop-kulturi, a plakat često nastaje kao dio cjelovite promidžbe i grafičke akcije (B. Ljubičić, serija plakata za Mediteranske igre u Splitu, 1979).

Od 1975. u Zagrebu postoji i trijenalna manifestacija ZGRAF, posvećena grafičkom oblikovanju i plakatnoj produkciji.

Tijekom agresije na Hrvatsku (1991–92) mnogobrojni su dizajneri gotovo spontano započeli promidžbene akcije s pomoću plakata. Pojedina su grafička rješenja bila dramatičan apel za mir, druga jednostavno svjedočenje (serija plakata S. Henigsmann i M. Tudora »Documenta Croatica«, 1991–92), ili upozorenje na kulturocid (p. B. Ljubičića za »Međunarodni dan muzeja«, Zagreb 1992).

LIT.: Oblikovanje u Jugoslaviji (katalog), Ljubljana 1970. – 100 plakata iz Jugoslavije (katalog), Zagreb 1972. – R. Gotthard-Skiljan, Plakat u Hrvatskoj do 1941 (katalog), Zagreb 1975. – Ž. Koščević, The Poster in Yugoslavia, The Journal of Decorative and Propaganda Arts (Miami, Florida), 1988, 10. – P. Haramija, 70 godina filmskog plakata u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1989. – S. Pavičić, Hrvatski politički plakat 1940–1950 (katalog), Zagreb 1991. – Za obranu i obnovu Hrvatske (katalog), Zagreb 1991. – P. Haramija, Stoljače političkog plakata u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1992. – Ž. Koščević, War Posters from Croatia, Affiche (Arnhem), 1993, 5. Ž. Ké.

PLAKETA → MEDALJA

PLAMENAC, Dragan, kolekcionar, muzikolog i skladatelj (Zagreb, 8. II. 1895 – Chicago, 15. III. 1983). Poslije završena studija prava u Zagrebu, studira kompoziciju u Beču i Pragu, te muzikologiju u Parizu i Beču, gdje 1925. doktorira. Od 1939. živio u Americi. Oporučio je ostavio 1983. deset slika tal. i nizozemskih majstora Strossmayerovoj galeriji starih majstora u Zagrebu (G. F. Castiglione, P. Ph. Roos, J. B. Weenix, J. J. Horemans, J. Kamphuis).

LIT.: V. Zlamalik, Dragan Plamenac, Izložba darovanih umjetnina (katalog), Zagreb 1986. R. He.

PLANČIĆ, Josip, kipar (Stari Grad na Hvaru, oko 1840 – ?). Studirao je na Akademiji u Veneciji kao štićenik J. J. Strossmayera, a potom radio u Rimu i Veneciji. Među prvim djelima izradio je od mramora poprsje J. Klovića (Zagreb, zgrada HAZU), poslije se posvetio keramici i porculanu. God. 1876. radio je za đakovačku katedralu plastike od terakote i fajanse. Nakon toga gube se vijesti o njemu.

PLANČIĆ, Juraj, slikar (Stari Grad na Hvaru, 22. X. 1899 – Pariz, 19. VIII. 1930). Kao bolehljivo dijete, nesposobno za napore ribarenja,